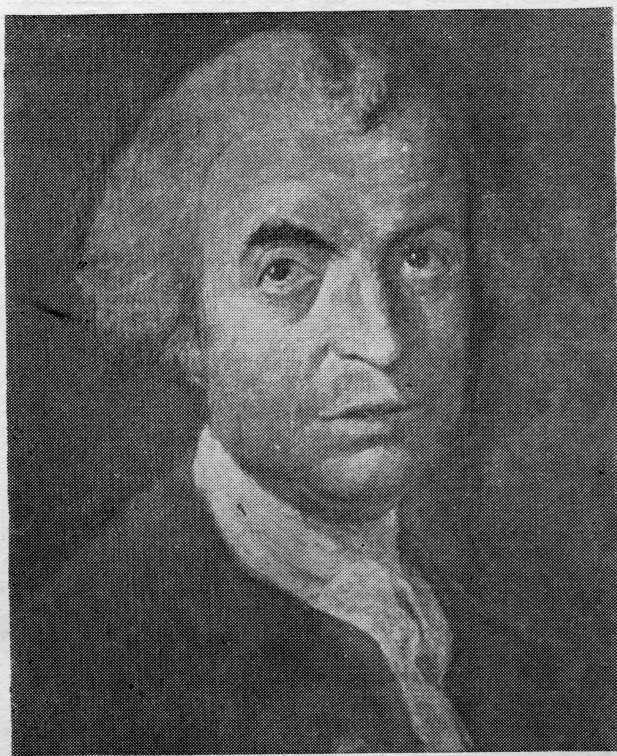

Tragom Rudera Boškovića po Dubrovniku i okolini

Žarko Dadić

Portret Ruđera Boškovića

Evo nas pred velikim i važnim jubilejem. 18. svibnja 1961. se navršava 250 godina od rođenja glasovitog učenjaka, kao i velikog rodoljuba Rudera Josipa Boškovića.

Rođen je u Dubrovniku 18. svibnja 1711. god. Proveo je u njemu svoje djetinjstvo, a zatim napustio svoj rodni grad, da sve do kraja života proboravi u nizu velikih gradova Evrope, stvarajući znanstvena djela, koja su neizbrisivo zapisala njegovo ime na stranicama znanstvene povijesti.

Premda je boravio u Dubrovniku samo kao dijete, ipak i danas još postoje njegovi tragovi u gradu i u okolini. Mi ćemo stoga redom opisati sve ono što je s njim u vezi, i što na njega podsjeća na Dubrovačkom području.

1. ORAHOVI DO — RODNO MJESTO RUĐEROVOG OCA

Kao što pokazuju matice rođenih u selu Ravno u Popovu, rod Rudera Boškovića je starinom iz sela Orahovi Do. Danas u Orahovom Dolu nema više prezimena Bošković. Ono se je izgubilo, odnosno postepeno pretvorilo u prezimena Tomičić i Kristić.

Predaja kaže, da je Boškovićev rod nekad u davnini došao iz Bosne. Ona kaže i to, da se od dva brata jedan zaustavio u selu Orahovi Do, a drugi je otišao još dalje do sela Grgurići kod Slanog. Otac, koji je ostao u Bosni, zvao ih je da se vrate, ali oni nijesu htjeli, jer, da im je u novom kraju lijepo i dobro.

To je naravno samo predaja, ali se ipak može vjerovati, da je Boškovićev rod zaista podrijetlom iz Bosne, kao što je i mnogo drugih rodova iz Popova.

Tomičići i Kristići u Orahovom Dolu pričaju, kako su se njihova prezimena razvila iz prezimena Bošković. Oni kažu, da je bio neki stari Bošković, koji je imao tri sina: Krista, Tomu i Pera. Po Kristi su se njegovi prozvali Kristić, po Tomi Tomičić, a Pero nije imao djece.

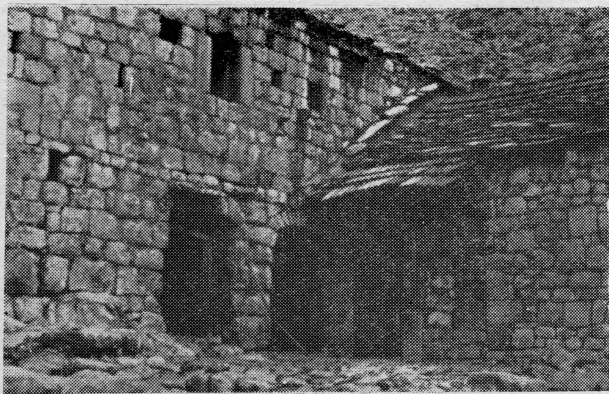
Da li je to upravo tako bilo, danas se ne može naći potvrde u maticama, jer su matice ureda u Ravnom, pod koji je spadalo selo Orahovi Do, propale god. 1804., pa

se raspolaže samo s maticama od ove godine do danas. Ali, ipak se iz njih lijepo vidi, kako se je prezime Bošković postepeno pretvaralo u Tomičić, odnosno u Kristić. Naime, kod krštenja nekih iz roda Boškovića stoji za oca da se zove Bošković, zatim kod druge djece istog oca, stoji Kristić ili Bošković, dok kod zadnjih stoji samo Kristić. (Ovdje se radi o desetero djece Nikole Boškovića Kristina i Jele rod. Lonac Andrijiine). Ista promjena se može pratiti i kod Tomičića. Nesumnjivo je dakle, da su Kristići i Tomičići nekad zaista bili Boškovići, pa je tako njihova predaja o zajedničkom podrijetlu iz roda Bošković potvrđena i matičnim knjigama.

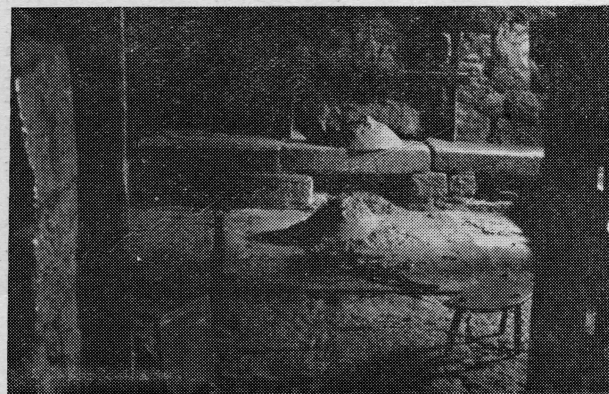
Kod njih se može čuti i veoma živa predaja o tome, da je glasoviti hrvatski učenjak Ruđer Bošković potekao iz njihova roda, na što su i veoma ponosni. Uvijek uz to pričaju i nekoliko anegdota o njemu, pa mislim da će biti sigurno zanimljivo ovdje ispričati barem jednu.

»Neki kapetan Skance iz Slanoga je bio u Carigradu i tamo sreo Rudera, koji je šetao obalom. Kad ga je Ruđer čuo, kako govori hrvatski, zapita ga, odakle je. Skance mu reče: Što ću ti reći, kad i onako ne ćeš znati gdje je to. Ali na ponovni Ruđerov upit, Skance reče: Iz Slanoga kod Dubrovnika. Ruđer mu nato odgovori: E onda smo susjedi; i moj je rod iz blizine Slanoga, iz Orahovog Dola. Na večer Ruđer pozove Skancu u svoj stan. Ovdje mu Ruđer pokaže neku spravu, kroz koju je Skance gledao. Skance je ostao zadivljen, pa je kasnije u Slanom pripovijedao, da nije nikad ni prije ni kasnije vidio takvih čudesa. (Vjerovatno mu je Ruđer pokazao teleskop.)«

Po pričanju starih je još davno govorio župnik da je ostala neka ostavština od Boškovićevih u Dubrovniku. To je zaista bila istina, jer se u oporuci Anice Bošković,

Sl. 1. Ova kuća je danas vlasništvo obitelji Tomičić u Orahovom Dolu. Potječe još iz doba Boškovićevog oca Nikole, gdje se drži da je Nikola rođen

Sl. 2. Ognjište u Tomičićevoj kući u Orahovom Dolu

Sl. 3. Donji dio Kristićeve kuće u Orahovom Dolu. Vidi se, da je prednji dio dograđivan. U pozadini, iza vrata se navodno rodio otac Ruđera Boškovića, Nikola

Ruđerove sestre, odlučuje, da se dio imetka ostavlja Boškovićima u Orahovu.

Kako vidimo, uspomena na podrijetlo je kod Tomičića i Kristića veoma živa.

Danas Tomičići i Kristići žive jedni pored drugih, ali svaki za sebe. Tomičići imaju staru kuću (sl. 1. i 2.), za koju kažu da je još iz doba zajednice svih Boškovića. Oni, pored toga kažu, da se u toj kući rodio Nikola, otac Ruđerov. Kristići, također, imaju staru kuću (sl. 3.), ali je ona, kako se vidi na slici kasnije prepravljena. Upravo iza tog prepravljenog dijela je prostorija, u kojoj se po predaji Kristića rodio Nikola.

2. BETTERIN LJETNIKOVAC U MLINIMA

Majka Ruđera Boškovića je bila kći dubrovačkog trgovca Bara Bettere. Bettere su imali u blizini Mlina ljetnikovac (sl. 4.), i to sasvim blizu mora. Kuća ima dva kata. U donjem je prostrana prostorija, a s lijeve strane od ulaza veliki orsan (spremište za brodove). Na gornjem katu ima još nekoliko prostorija.

3. KUĆA U GRADU I NA ILIJINOJ GLAVICI

Boškovići su imali dvije kuće: jednu u gradu, a drugu na Ilijinoj glavici, u dubrovačkom pregrađu. Prema predaji je ta kuća u gradu u današnjoj Boškovićevoj ulici s lijeve strane (sl. 5.). God. 1937. povodom 150. godišnjice Ruđerove smrti je na njoj postavljena spomen ploča. U kući na Ilijinoj glavici izvan gradskih zidina su Boškovići običavali provoditi ljeto. Budući da su tamo provodili manji dio godine, nijesu mnogo niti trošili na nju, pa Anica s dosta humora opisuje stanje te kuće u pismu bratu Ruđeru 6. studenoga 1764. ovako:

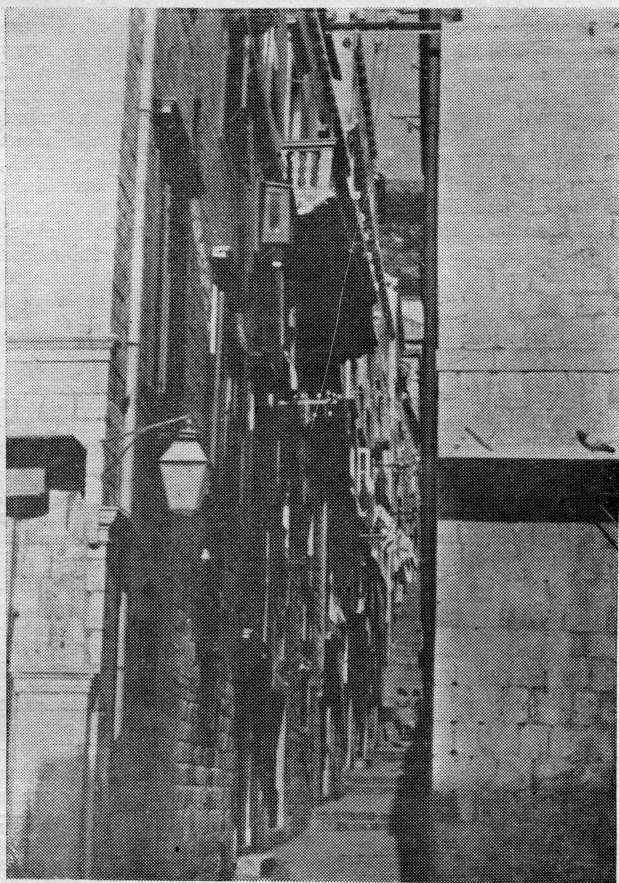
Sl. 4. Ljetnikovac djeda Ruđera Boškovića, Bara Bettere u blizini Mlina

»Mi se ovo još odi nahodimo, ma ćemo veće sit u grad prije nedjelje, najveće cijeca majke, er su veće počele bure puhat, koje su odi strašne. Može bit da bi ti imo i u temu česa oservat i koji nauk za pisma izvadit, a mi ne umijemo drugo, nego da kroz staru kuću puha nam sa svih strana, a navjeće s nebesa kroz šupljotine od poda koje su rodene još za tvoga doba, a sada su starije koje godište, zato i većma podložne zimi. I za to ponapravit ne bi bilo potrebe dovođit iz Pavije il celebre P. Boscovik, da prividi, i arkiteta, na koji će se način iznačinjat. Zadošta bi bio jedan meštar s kačicom u ruci, a drugi s pilom i s aškom, a Božo prid njima da kaže, koji umije i druge stvari i čini od pravoga arkiteta . . .«

Pa opet nastavlja 7. siječnja 1765.:

»Ono sam ti bila pisala o kući na dvoru, neka se nasmiješ o Božovoj arkiteturi, a on je ne načinja, er tu premalo postojimo«.

Kuća u gradu ima tri kata, a na zadnjem katu je dugačak balkon. Ruđerova je sobica izgleda bila na trećem katu, s protivne strane od balkona. Naime, tu se nalaze

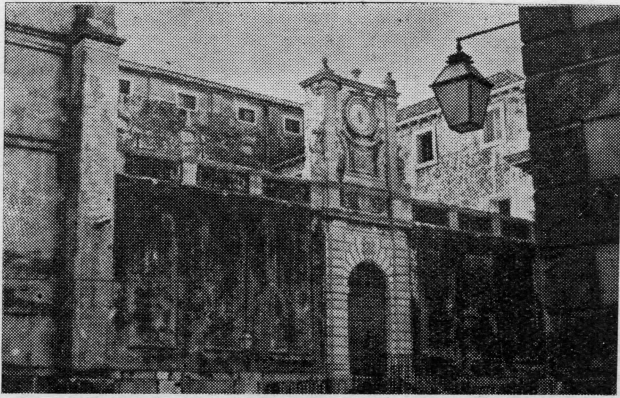
Sl. 5. Ruđerova rodna kuća u današnjoj Boškovićevoj ulici. Vidi se dugačak balkon na trećem katu

dvije male sobice, jedna pored druge. Jedna od njih ima prozor prema ulici, dok je prozor od druge sobice malen sa stražnje strane, pa je u njoj dosta mračno. Baš u toj mračnoj maloj sobici, u kojoj je danas sprema tamošnjih stanara, je po svojoj prilici spavao Ruđer, jer mu Anica piše u pismu od 23. ožujka 1772.:

»Ja pišem odi u tvojoj nekadašnjoj maloj kamarici, a ona (majka, op. p.) je malo prije prišla odovde onamo u Božovu, da joj se bolje vidi plesti bječvu . . .«

Ovom opisu odgovaraju jedino spomenute dvije sobice na trećem katu, pa možemo s dosta sigurnosti vjerovati, da je Ruđerova sobica iz djetinjstva bila baš ona, koju sam spomenuo.

S trećeg kata te kuće se dogodio i tragičan događaj za Boškoviće. God. 1727. su se teško razbolila dva Ruđerova brata. Bolovali su u kući na Ilijinoj glavici. Nji-

Sl. 6 Collegium Ragusinum

hovo stanje je bilo teško, tako da su držali, da će umrijeti. radi lakše posluge su prebačeni u kuću u gradu, gdje su ležali u sobama na trećem katu. Jednom od njih — Petru se stanje pogoršalo, pa je u vrućici, misleći da se nalazi još uvijek u kući na Ilijinoj glavici, gdje se njegov prozor nalazio u prizemlju, skočio kroz njega i pao na ulicu, gdje se ubio. Taj tragični događaj veoma lijepim riječima opisuje sam Ruđer u pismu Contiju 6. prosinca 1783., htijući pokazati kako je njegova majka bila čvrsta duha i hrabro podnijela ovu tešku nesreću.

Kuću na Ilijinoj glavici su Bošković prodali još za života Anice, a kuća u gradu je prodana na dražbi nakon njezine smrti.

4. SAMOSTAN I CRKVA MALE BRAĆE U DUBROVNIKU

U ovoj su crkvi pokopani Ruđerovi roditelji, dva brata Božo i Petar i sestra Anica, pa su zato tamo postavljene dvije ploče. Na jednoj od njih stoji, da na tom mjestu leži otac Ruđera Boškovića, Nikola sa svojim sinovima Božom i Petrom. Na drugoj ploči je zapisano, da se u grobnici br. 10. nalazi Anica Bošković sa svojom majkom. U prostoriji, koja je nekad bila stara ljekarnica, smješten je danas mali muzej. Tu je u malom kutku, koji je posvećen Ruđeru Boškoviću izložen Ruđerov portret, i još nekoliko predmeta, globus, dalekozor i englesko izdanje Boškovićeve Teorije, kako bi se bolje istaklo čime se Ruđer bavio, i čime se proslavio.

Portret prikazuje Boškovića s vlasuljom na glavi, kravatom i u svjetovnom odijelu, koje je Bošković nosio dok je boravio u Engleskoj, kada je i slikan portret. Radio ga je engleski slikar Pine god. 1760. Pored originala je slikar izradio i dvije kopije, od kojih su jednu dobili Bošković u Dubrovniku. Kako se vidi iz oporuke Ruđerove sestre Anice od 19. srpnja 1803., ovaj portret je ona ostavila Antunu Sorgo. Na koji način je on kasnije došao u ruke Mare i Pavle Gozze, ne znamo, ali se zna da su ga one poklonile god. 1878; samostanu Male braće u Dubrovniku, gdje se i danas nalazi.

5. PORTRET U MUZEJU PRAVOSLAVNE CRKVE U DUBROVNIKU

Ovdje postoji jedan originalni Boškovićev portret, koji je rađen god. 1756. u doba Boškovićevog boravka, ili u Rimu, ili u Luki. Predstavlja Boškovića do koljena, obučenog u isusovačko ruho, sjedi u naslonjaču, kraj njega na stolu je sfera, a u desnoj ruci šestar. U pozadini se vide knjige, na čijim se hrptima mogu razaznati natpisi njegovih djela.

6. SPOMEN PLOČA U DUBROVAČKOJ KATEDRALI

U stolnoj crkvi u Dubrovniku je 12. lipnja 1787. postavljena s desne strane spomen ploča iza koje su navodno uzidali njegovo srce. Na ploči je ukratko opisan čitav život ovog velikog učenjaka.

7. COLLEGIUM RAGUSINUM

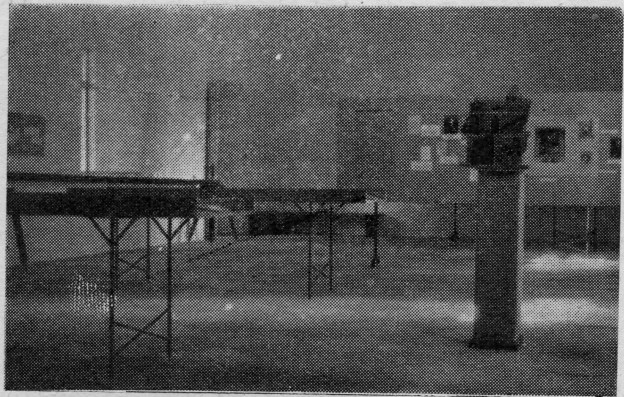
Potrebno je još da se sjetimo i Collegiuma Ragusina, u kojem je Bošković proveo svoje djetinjstvo (sl. 6.). Nema mnogo podataka o Ruđerovom boravku u ovoj školi, ali, prema riječima njegove majke, možemo ipak zaključiti, da je tu mnogo boravio.

U isusovačkom samostanu se danas nalazi kopija Ruđerovog portreta iz pravoslavnog muzeja. Izradio ju je Franjo Šimunović.

8. MUZEJ RUĐERA BOŠKOVIĆA NA LOKRUMU

Konačno je evo došlo još jedno priznanje Ruđeru Boškoviću u njegovom rodnom gradu. God. 1958., prigodom 200-godišnjice Boškovićevog najglasovitijeg djela »Teorija prirodne filozofije«, i Simpozija, otvoren je zaslugom akademika dr. Zeljka Markovića i Spomen-muzej Ruđeru Boškoviću (sl. 7.), u zgradi starog benediktinskog samostana na Lokrumu. Danas muzej spada pod Institut za povijest prirodnih, matematičkih i medicinskih nauka Jugoslavenske akademije. U muzeju su izloženi faksimili Boškovićevih djela, neka njegova važnija djela, dio literature o njemu, zatim gravure raznih ličnosti, koje su bile u vezi s Boškovićem i neki dokumenti. Tu se još nalazi model zvjezdarnice u Breri, za koju je Bošković izradio nacрте, sudjelovao u njezinoj gradnji i osnivanju, bio njezin upravitelj, ali je u vezi s njom i doživio veliko razočaranje, jer njegovo nesebično zalaganje nije bilo priznato onako kako je on to zasluživao. Model je poklonio sadašnji upravitelj brerske zvjezdarnice F. Žagar. Izložen je i model Boškovićevih geodetskih stalaka, kao i Dollondov dalekozor, koji također ima s Boškovićem indirektnu vezu.

Kad već govorimo o muzeju, možemo spomenuti i to, da bi nam bilo drago, kad bi se jednog dana mogao smjestiti u Boškovićevu rodnoj kući. Kao što je spomenuto, ova se kuća nalazi u Boškovićevoj ulici u središtu grada i ima vrlo zgodan položaj, pa da zgrada i muzej zajedno budu jedinstveni spomenik velikom učenjaku.

Sl. 7. Boškovićev muzej na otoku Lokrumu

Ivo Vojvođić — Šipanska luka